

divina institutione aut ab humana conventionem connexionem cum re significata. Sic in antiqua Lege, Iris in cœlo apparens signum fuit à Deo institutum, quo significaretur nullum generale diluvium subinde futurum. Sic insolitus & perturbatus Campanæ sonus est signum ab hominibus institutum, quo significatur existere aut imminere grave aliquod incendium. Sic pensilis ad portam aut fenestram Hedera significat in quibusdam provinciis, vinum ibi esse vendibile.

Inter varia institutionis humanæ Signa, præcipuum locum obtinent *Loquela & Scriptura*, quibus exprimentur & quasi sensibiles fiunt latentissimi Animæ nostræ sensus & affectus.

Inter varia divinæ institutionis Signa, maxima attentione digna sunt *Sacramenta novæ Legis*; quibus à Deo datum est ut quam significant, hanc in nobis producant gratiam. Verbi gratia, in sacramento Baptismatis, existit & apparet *Ablutio quædam materialis*, quæ ab auctiore Naturæ & Religionis Deo erecta est in signum efficax spiritualis in anima nostra Ablutionis; & per quam ab omni morali interiùs inquinamento, Deo rem ita fieri volente, aut rem per se ipsum ita operante, verè mundamur & abluimur.

Quod autem sacramentale illud signum non sit Gratiæ interiùs producendæ causa physica, sed *Causa merè motiva aut merè conditionalis*, per se satis patet. Evidens est enim ex ipsamet rerum idea, physicum nullum in spiritualement Substantiam influxum, sed influxum duntaxat morale & supernaturalem inesse posse, tum materiali huic ablutioni, tum verbis materialem hanc ablutionem comitantibus simul & consecrantibus. Idem esto dictum de omnibus aliis sacramentalibus Signis.

III. ANNOTATIO. A variis rerum Signis, de quibus hic agitur, pendent humanæ propè omnes Cognitiones: ut intelligenti cuilibet & attento facillimè patescet res. Verbi gratia.

I. A Signis naturalibus, tota pendet Physica, quæ ab effectibus Naturæ sensibilibus assurgit ad latentes rerum

causas; tota pendet Medicina, quæ à vario vultus colore, à vario salientium venarum motu & fremitu, à variis aliis signis per naturam datis, latentes interiùs morbos investigat & detegit; tota pendet Historia naturalis, quæ diversas Corporum naturalium proprietates & qualitates non aliunde petit, quàm à sensibilibus ipsorum apparentiis; & sic de aliis.

II. A Signis humanæ institutionis, pendet humana omnis Societas, in qua, deficiente sine talibus signis omni Idearum & Voluntatum communicatione, nullæ possent leges sanciri, nulla pacta ferri, nullæ politicæ aut religiosæ institutiones haberi, communis nullus in publicam utilitatem nisus exerceri: pendent humanæ omnes *Scientiæ*, quæ sine talibus signis, vix ac ne vix quidem possent in intellectu nostro nasci; aut si nascerentur, extra ipsum nullo modo diffunderentur, & in ipso penitus contumelarentur.

Quam pariant *Ideæ* certitudinem, hactenus exhibuimus in præsentis quæstione: quam certitudinem pariant *Sensationes*, in quæstione sequenti indagandum nobis & definiendum incumbit.

QUÆSTIO TERTIA.

CERTITUDO,

SENSUUM TESTIMONIO

FUNDATA.

112. OBSERVATIO. **S**ensus numero quinque indidit nobis auctor Naturæ Deus. Sunt autem *Sensus*, totidem in Corpore organa, quorum ministerio de *Rebus corporeis* admonetur Anima, & ad ipsas quasi extenditur.

I. Rerum sensibilium existentia, situs, ordo, figura, distantia, motus aut quies, soliditas aut fluiditas, aliaque similia, neque innotescunt nobis per testimonium *Sensus*

intimi, cum non sint in anima nostra (54): neque manifestantur nobis per *testimonium Idearum*, illa enim omnia sunt contingentia; ac proinde vi idearum, nec affirmari possunt, nec negari. Contingens est enim id quod potest existere vel non existere: quod autem potest vel existere, vel non existere, illud non essentialiter includitur in idea rei. (69 & 73)

II. Superest igitur, si certam aliquam habeamus cognitionem de Rebus corporeis & sensibilibus, qualem reverà habemus; ut hæc omnia manifestentur & innotescant nobis per *testimonium Sensuum*, qui sint quasi Medium aliquod inter objecta sensibilia & animam nostram.

Sensuum ministerio præsentia fiunt Animæ nostræ, varia quibus constat Orbis iste aspectabilis corpora, variaque corporum illorum Accidentia. Per *Visum*, lumen & colores; per *Auditum*, sonos; per *Gustum*, sapes; per *Odoratum*, odores; per *Tactum*, calorem aut frigus, durtiem aut mollitiem, & cæteras tactibiles corporum proprietates, percipit Anima nostra.

SENSATIO EXTERNA ET INTERNA.

113. OBSERVATIO. In nobis sedulò observanda & distinguenda est *duplex Sensationis species*; altera externa & materialis, altera interna & spiritualis; prior in corporeis duntaxat organis residens, posterior intimam animæ substantiam modificans.

I. *Sensatio externa* est commotio aut impressio aliqua, in variis Corporis animati organis facta. Talis est *sensatio externa Visus*; seu commotio illa aut impressio facta in fibrillis Oculi, vi luminis ad oculum appellentis & oculum concutientis. Talis est *sensatio externa Olfactus*; seu commotio illa aut impressio facta in fibrillis Narium, per appulsum corpusculorum ex corpore odorifero, jugi profluvio erumpentium. Talis est *sensatio externa Auditus*; seu commotio illa & impressio facta in fibrillis Aurium, ope molecularum ærearum à corpore sonoro agitatarum. Talis

est *sensatio externa Tactus*; seu commotio illa aut impressio facta in fibrillis manuum, verbi gratia, ad contactum corporis alicujus in fibrillas illas, pro varia partium suarum configuratione & modificatione, diversimodè reagentis & renitentis. *Sensatio externa* est tota in organo corporeo, & nihil est nisi talis modificatio corporis animati.

II. *Sensatio interna* est intima Animæ modificatio & impressio, qua connotantur sensibiles quædam Corporis existentis & præsentis qualitates: seu est alicujus sensibilibus qualitatis cognitio, quæ ad corpus aliquod existens & præsens est relativa. Sic modificatio & impressio dulcitudinis, quæ refertur ad sacharum palato meo applicitum, est interna illius sachari *sensatio*, talis in sacharo existente & præsentate qualitatis connotativa. Sic cognitio caloris, quæ refertur ad inflammatum in meo foco lignum, est interna illius ligni inflammati *sensatio*, ad lignum illud quatenus existens & præsens & sic in se ardens relativa.

Interna rei *sensatio*, & interna rei imago, seu idea, sunt duo valdè distincta & sedulò distinguenda. Idea est clara rei cognitio: *sensatio* est rei cognitio obscura. Idea est imago rei, intimam rei naturam repræsentans: *sensatio* est affectio animæ, rei præsentiam & aliquam rei qualitatem connotans & indicans, potius quam manifestans & dilucidans. Per ideam objectum irradiatur & introspicitur; per *sensationem*, cæco quasi instinctu sentitur objectum. Ideæ communicantur, per convenientem terminorum explicationem: si non sentiatur, percipi & concipi non potest *sensatio*. Verbi gratia, dabis cognitionem Trianguli, homini qui nunquam viderit triangulum, qui nunquam cogitaverit de triangulo: nullam unquam dabis cognitionem coloris rubri, homini qui oculorum lumine orbatus nunquam expertus fuerit *sensationem* colorum.

Interdum *sensatio mentalis* juncta est idea: ut fit cum figuratum aliquod corpus inspicimus, verbi gratia, turrim cylindricam, panem sachari conicum, arcem polygonam. Interdum etiam stat *sensatio mentalis*, ab omni ideali imagine separata: ut fit cum experimur aliquam fri-

goris aut caloris aut doloris sensationem, quæ ad nullum determinatè corpus relativa est; vel cum moschi aut ambari non prius cogniti inusitato odore prima vice perfundimur.

SENSATIONUM ORIGO.

114. OBSERVATIO. Sensationis externæ causa aut occasio est, nemine refragante, commotio & impressio facta in organis corporeis ab aliqua materia quæ vel illis resistit, vel in illa impellitur: ut in præcedente observatione exposuimus.

Sensationis verò internæ causa aut occasio est ipsamet sensatio externa: naturale enim est nobis, ut quoties in sensibus liberis & bene ordinatis exoritur externa sensatio; toties in anima sensatio interna exoritur. Quo autem pacto sensatio materialis & externa in spiritualem & internam evadat, explicare: hoc opus, hic labor est.

115. EXPLICATIO I. Mirabilem hanc metamorphosim, ope Specierum impressarum & expressarum, ope Intellectus agentis & patientis, explicare conantur Peripatetici. Explicationem & notari & rideri dignam accipe. Instar omnium sensationum sit *Sensatio Odorum*.

I. Effluentia ex corpore odorifero corpuscula, inquit Peripatetici: dum facto quasi agmine Narium fibrillas titillant, in ipsis materialem sui imaginem imprimunt: ecce tibi *Species impressas*.

II. Admonitus hac commotione Intellectus agens, species illas materiales, corporeis narium organis impressas, inde exprimit seu extrahit; extractasque elaborat, recudit, & in spiritualem convertit naturam: ecce tibi *Species expressas*, & *agentis Intellectus opus*.

III. Hæc ubi facta & peracta; expressas illas species, & in spiritualem naturam transmutatas, recipit in semetipso, illisque modificatur & quasi sigillatur Intellectus patientis: ecce tibi *Intellectus patientis opus*, & dignum egregiæ metamorphoseos finem.

IV. Hæc sententiæ non multum absimilis est sententiæ quorundam recentium Philosophorum: qui contendunt omnes nostras Cognitiones oriri à sensibus, & per sensus in animam nostram transfundi: ita ut sensus sint in nobis unica illarum cognitionum causa.

Verum, huic opinioni, sicut & opinioni peripateticæ, nulla patrocinator ratio philosophica; adversatur Sensus communis, adversatur ipsamet rei ridicula absurditas: ut ex sequenti explicatione sufficienter intelligetur.

116. EXPLICATIO II. Rem simplicius & felicius explicabis, si dicas cum recentioribus aliis & sanioribus Philosophis, *Sensationem externam* non esse nisi *meram occasionem Sensationis internæ*: generalem hanc à Deo sancitam esse Legem, ut ad occasionem talis commotionis in organis factæ, talis exoriretur in anima Sensatio spiritualis.

At quænam est causa efficiens & immediata spiritualis illius quæ in anima fit Sensationis? *Deus & Deus solus*. Corpus enim, quantumvis unitum Animæ, nihil habere concipitur in seipso, per quod acceptam in organis suis impressionem refundat in animam & animæ communicet. Nam corpus, suis organis quacumque arte elaboratis instructum, nihil est nisi materia: materiæ autem nulla concipitur inesse vis agendi in spiritum. Porro, Philosophi est nihil affirmare de rebus, nisi quod evidenter aut concipit aut demonstrat inesse rebus. Quibus præmissis & prænotatis; ut ad ipsam rei explicationem veniamus; instar omnium sensationum sint *Sensatio Gustus*, & *Sensatio Tactus*.

I. Puerulo blanda apponuntur crustula, quæ ore sumit exultans. Tenuibus eduliorum particulis vario motu agitatis suaviter ipsi titillantur organicæ palati fibrillæ: ecce tibi *Sensationem externam*.

Ad occasionem externæ illius & organicæ sensationis, gratam in anima Pueruli sensationem excitat & producit per semetipsum Deus: ecce tibi *Sensationem internam*, qua inclinatur Puerulus ad eadem edulia repetenda; quia

illa ad individui sui conservationem congrua sentit & existimat.

II. Carbonibus imprudens ardentibus applicet aliquis manum. Ignæ particula, vehementissimo motu agitata & in omnem sensum ejaculata, obvias manus istius fibrillas impetunt, concutiunt, perturbant, dirumpunt: ecce tibi *externam ignis Sensationem*, seu materialem combustionem.

Ad occasionem externæ illius sensationis, materialis illius combustionis, per semetipsum excitat & producit Deus in anima huic corpori & huic manui præsentem, internam & ingratam sensationem, quam *Combustionis* nomine designat anima; & qua admonetur ab atrectandis similibus in posterum carbonibus cavere, quia & ipsi & corpori ab ipsa informato necui judicantur: ecce tibi *internam ignis Sensationem*, cujus subjectum est sola anima, cujus causa efficiens & productrix est solus Deus.

SENSIBILES CORPORUM QUALITATES.

117. OBSERVATIO. Existimamus plerique omnes, Rebus sensibilibus inesse *sensibiles quasdam Qualitates*, iis similes sensationibus quas in anima nostra experimur: verbi gratia, existimamus sacharum in se habere aliquid, quod simile sit illi quam appetimus *Dulcitudini*; Absinthium in se continere aliquid, quod sit simile illi quam aversamur *Amaritiei*; inesse Igni aliquid, quod sit simile illi quem sentimus *Calori*; inesse Lumini aliquid, quod simile sit illi quam percipimus *Irradiationi*: & sic de reliquis.

Verum, præjudicatas illas opiniones exuit jam sana Philosophia. Nec in se dulce est sacharum, nec amarum absinthium, nec calidus ignis, nec subrubescens purpura: quod neminem latet recentioris Philosophiæ speculationibus simul & observationibus initiatum. Ineluctabilibus enim & plausibilibus rationum momentis, à speculatione & ab observatione petitis, demonstravit recentior Philosophia, nihil aliud esse in Mundo hoc aspectabili, nisi *Materiam* &

Motum: motum & materiam, fecundissima hæc duo rerum Principia, omnipotenti Naturæ auctori Deo satis fuisse, ut mirabilem illam omnem, quam in circumfusa Naturæ observamus Elementorum & Mixtorum varietatem produceret: saccharum ab absinthio, ignem à glacie, aurum ab aqua aut ab aëre, non aliunde discrepare, nisi per *variã configurationem aut molem* materiæ elementaris & in se homogeneæ qua conflantur diversa hæc corpora; & per *varium motum* quo donatur aut donari appetit in variis illis corporibus elementaris hæc materia, in se quidem homogenea & ubique similis in ratione naturæ, sed dissimilis etiam & heterogenea in ratione configurationis & molis. (683 & 684)

Porro, unicuique evidens est *internas Sensationes* dulcitudinis, amaritiei, coloris, frigoris, harmonici cantus, lucidæ irradiationis, grati vel ingrati odoris, quas in se frequenter experitur, non esse materiam aut motum: illas enim animæ nostræ impressiones, ab ideis materiæ & motus, omnino disjungimus & distinguimus. Ergo unicuique evidens est nihil inesse rebus sensibilibus, quod simile sit illis sensationibus quas ad rerum illarum præsentiam interius experimur.

CERTITUDO TESTIMONII SENSUUM.

118. OBSERVATIO. Ut legitimum sit & indubitatum Sensuum testimonium, ut certæ & infallibiles ab illo deducantur aut in illo fundentur Cognitiones: quid requiritur? Triplex quæ sequitur & explicatur conditio.

I. Requiritur ut *Sensus sint in se sani & vegeti*: sanos autem & vegetos esse sensus nostros prudenter judicabimus, tum ex propria experientia & conscientia; tum ex communi ceterorum quibuscum vivimus, hominum opinione.

Ictero laborantibus omnia videntur abjecta flavescere, nulla est colorum varietas. At illi sentiunt sibi malè affectos esse oculos; & ab aliis docentur hominibus, non

unum esse^r rosæ & violæ & lilio colorem. Habent igitur unde oculorum suorum testimonio diffidant, & ab errore in coloribus æstimandis sibi caveant.

II. Requiritur ut *Sensus sint in testimonio suo constantes & concordantes, præsertim ipsorum functionibus & relationibus Ratione*: quod locum habebit, si relatio unius non contradicat relationi alterius; si plures circa idem objectum adhibeantur, cum plures possunt adhiberi; si attentè & prudenter & frequenter, quantum exigit natura rerum, non verò leviter & quasi perfunctoriè, puerorum in morem, objecto suo applicentur.

III. Requiritur ut *Res sensibilis Sensui ab ipsa efficiendo sit sufficienter præsens; & distinctam in ipso faciat impressionem*. Verbi gratia, si res videnda aut palpanda in se sit tenuior; jam sensibilem & distinctam non excitabit in oculo aut in manu impressionem: jam eandem non dabit certitudinem levis & confusa & indistincta impressio; quam daret plena magis magisque distincta.

SENSUUM SEMPER FALLACIUM ET MUNDI MERE IDEALIS

REPUGNANS HYPOTHESIS.

119. OBSERVATIO. Asseruit Malebranchius in Gallia, asseruit in Anglia Berkleius, plaudente quadam recentium Scepticorum gente, in omnibus semper fallaces esse aut esse posse Sensus nostros; nec ullam ab illis posse certam hauriri Cognitionem, qua de rebus sensibilibus infallibiliter judicemus.

L. Evidens est nos de rerum sensibilibus existentia, distantia, figura, situ, magnitudine, motu aut quiete, certos non esse, nisi per Sensuum testimonium.

Unde, cum nulla Sensuum testimonio sit fides adhibenda, si Malebranchio & Berkleio creditur; nullam possumus de *Rerum sensibilibus* situ, magnitudine, distantia, figura, existentia, certitudinem assequi, nisi revelante Deo: ita ut (si à divina præscindas Revelatione, qua docemur & qua certi fimus creatam fuisse Temporum initio

Materiam; ex hac materia conflata fuisse corpora terrena & caelestia; Hominem ex limo terræ & anima vivente fuisse compositum; aliaque multa similia) dubium sit an aliquo ipsi vestiamur corpore; an existant aut extiterint homines nobis similes; an existat aut extiterit ipsemet, quem nobis videmur incolere, Mundus.

In omnibus, inquit, & falli & fallere possunt Sensus: ergo fortè videmur uniri Corpori quod sit duntaxat intelligibile; fortè videmur conversari cum Hominibus qui sint merè intelligibiles; fortè videmur incolere Mundum, qui sit tantum intelligibilis, in quo nihil sit reale: ita ut, instar permanentis somnii aut delirii, sit aut esse possit vita omnis nostra.

II. Quàm inimica sit & Rationi & Fidei talis opinio, talis sententia, demonstrandum nobis incumbit: quod præstabimus & assequemur, observando aut ostendendo, *Rerum sensibilibus existentiam aut naturam non esse certam certitudine objecti, sed certitudine motivi & medii (8 & 29)*; observando & ostendendo, motivum illud certum, certum illud demonstrationis medium, esse *internas illas Sensationes*, quas per sensum intimum constat inesse nobis, tum quatenus ad varia Corpora relativas, tum quatenus cum essentiali Dei sapientia & veracitate connexas.

Paradoxali huic opinioni præcipuum fundamentum est, quòd supponatur Deus posse per semetipsum, sine ulla causa aut occasione materiali, eas omnes in anima nostra sensationes producere, quas in ipsa producant aut producere videntur objecta materialia, verbi gratia, corpus nostrum & corpora alia à nostro corpore distincta: quo ruente fundamento, tota ruet sophismatum compages, ipsi incumbens & superstructa.

120. ADNOTATIO. Dignus est Malebranchius, tum majore sua famæ celebritate, tum ditore sua ingenii excelitate; qui omnes testimonii à Sensibus petiti Impugnatores, in se uno repræsentet; victuros, si vincat ipse; vincendos, si ipse vincatur.

I. In duobus erravit Malebranchius circa varia Sensuum testimonia: ac primò quidem, quòd opinetur *Sensus ritè dispositos & adhibitos* in multis de facto nos fallere, nobis illudere: deinde, quòd inde inferat posse nos à *Sensationibus nostris internis* in omnibus illudi & falli.

Duplicem illum Malebranchii errorem, duplici articulo dum confutamus: Scepticam simul omnem in hac parte Sectam confutabimus; & æterna sua tum Naturæ, tum Rationi, tum Fidei, jura restituemus & asseremus.

II. Circa Corpora determinatè sumpta, non magis per se fallunt aut fallere possunt *Sensus ritè dispositi & adhibiti*, quàm circa corpora indeterminatè sumpta. In utroque æqualiter casu, suam Sensus fideliter destinationem implent & functionem: quæ in eo tota est, ut afficiantur ipsi ab objectis exterioribus; & variis locum dent in anima affectionibus.

Sed circa corpus aliquod determinate sumptum, potest fieri *Miraculum*: quod repugnat fieri circa omnia corpora indeterminate sumpta. Unde, dum suam perinde destinationem fideliter implent Sensus ritè dispositi & adhibiti: certitudinem duntaxat physicam parit in casu priorè, dum certitudinem metaphysicam & absolutam parit in casu posteriore, legitimum ipsorum testimonium (34 & 46).

ARTICULUS PRIOR.

TESTIMONIUM SENSUUM,

CIRCA CORPORA INDETERMINATÈ SPECTATA.

121. DEFINITIO. Tradendæ & demonstrandæ in hac quæstione theoriæ præibit Lemma duplex: quid autem sit Lemma, paucis accipe.

Lemma est propositio aliqua, materiæ hic & nunc tractandæ extranea: quæ eo duntaxat fine demonstratur, vel tanquam alibi demonstrata aut demonstranda præmittitur; ut fiat ipsa certum & præsens demonstrationis Medium, relatè ad quasdam propositiones stabiliendas & demonstrandas.

122. LEMMA I. *Existit Ens aliquod increatum & infinitè perfectum, nullius in se vitii particeps, nullius fallaciæ aut absurditatis auctor: seu existit Deus.*

EXPLICATIO. Omni demonstrationum genere stabilietur in sequenti quarto tractatu fundamentalis hæc Veritas: quam naturali quodam instinctu sentimus omnes & nostris impressam animis gerimus; & quam tanquam certam & indubitatam supponunt Malebranchius, Berkleius, & varii utriusque Assectæ, quos omnes & solos hic confutandos habemus.

123. LEMMA II. *Si supponatur nihil existere præter Deum & eam Substantiam quæ in me sentit & intelligit: variarum Sensationum ad varia objecta relativarum, quas in me experior, causa efficiens unica est ipsemet Deus.*

DEMONSTRATIO. Illæ Sensationes non producuntur ab aliquo ente, quod sit distinctum & à me & à Deo: supponitur enim quod nullum tale ens existat. Deinde, illæ sensationes non producuntur à me, à mea substantia intelligente & sentiente: quippe qui, sensu intimo teste & iudice, scio & experior illas sæpe in me non esse, quas habere velim; illas sæpe à me non abesse, quas habere nolum. Superest ergo ut illæ sensationes in me producantur ab ipsomet Deo; ut illarum causa efficiens unica sit ipsemet Deus. Q. E. D.

PROPOSITIO FUNDAMENTALIS.

124. *Varia Sensationes, quas in anima nostra constantes & concordés experimur, sunt Metaphysicè certum quo iudicemus, & existere aliquod Corpus quod nostrum sit; & existere varios indeterminatè Homines, varia indeterminatè Corpora; & existere generales aliquas Naturæ Leges.*

125 DEMONSTRATIO I. Metaphysica certitudine certam esse existentiam alicujus Corporis quod nostrum sit, ut demonstres: consulenda tibi & in hunc modum premenda